Παρηγοριά πενθούντων: Οι παραμυθητικές επιστολές του Μ. Βασιλείου (π. Θεόδωρος Ζήσης)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 20 Νοεμβρίου, 2013

Εισαγωγικά
1. Εκκλησιαστικοί αγώνες και συγγραφικό έργο
2. Η ομάδα των παραμυθητικών επιστολών
3. Διακριτική συμπεριφορά προς τους πενθούντες
4. Θνητός ο άνθρωπος για το συμφέρον του. Και των νέων ο θάνατος ευεργεσία
5. Τα σημαντικότερα παραμυθητικά επιχειρήματα
α. Ο άνθρωπος γεννιέται θνητός. Δεν εξαιρείται κανείς
β. Και η κτίσις θνητή: Ο ουρανός, η γη, τα άστρα
γ. Ούτε αναλγησία και απάθεια, ούτε όμως υπερβολική λύπη. Μετρημένος πόνος, μετριοπάθεια
δ. Η πρόνοια τον Θεού και στον θάνατο. Ούτε τύχη, ούτε πεπρωμένο, ούτε κακός Θεός
ε. Τα όρια της ζωής τα ορίζει ο Θεός με σοφία. Οι άνθρωποι αδυνατούμε να τα καταλάβουμε
στ. Η συμβίωση δημιουργεί οικειότητα. Να ευχαριστούμε το Θεό για όσο διάστημα μας εχάρισε αγαπητά πρόσωπα
ζ. Ο θάνατος νέων ανθρώπων ευεργεσία και γι αυτούς που φεύγουν και γι' αυτούς που μένουν
η. Ο θάνατος δεν είναι τέλος, αλλά αρχή της αληθινής ζωής. Θα συναντηθούμε όλοι εκεί
θ. Παράδειγμα ο Ιώβ και η μητέρα των Μακκαβαίων
ι. Με ανδρεία τον πόνο, για το καλό των συγγενών μας και των άλλων
ια. Φυλακή το φθαρτό σώμα. Είναι καλύτερα χωρίς αυτό
ιβ. Με την προσευχή ο Θεός στέλνει παρηγοριά και ανακούφιση
Επίλογος

ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ
ΠΕΝΘΟΥΝΤΩΝ

ΟΙ ΠΑΡΑΜΥΘΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Εισαγωγικά

Χωρίς αμφιβολία ο ωραιότερος
καρπός της Καππαδοκίας είναι οι τρεις μεγάλοι Καππαδόκες Πατέρες του 4ου αιώνος, Μ. Βασίλειος, Γρηγόριος Θεολόγος και Γρηγόριος Νύσσης, οι οποίοι εσφράγισαν
ανεξίτηλα όχι μόνο την πολιτιστική, την πνευματική ιστορία της πατρίδας τους αλλά του Χριστιανισμού γενικότερα και μάλιστα της Ορθόδοξης Καθολικής Εκκλησίας. Και σήμερα ακόμη μετά την τραγική καταστροφή της Μικρασίας και το ξερρίζωμα του Ελληνισμού, οι ιδιότυποι σχηματισμοί των βράχων της με τα ποικίλα πυραμιδοειδή ή κωνικά σχήματά τους φιλοξενούν και προβάλλουν στους επισκέπτες αυτό που επ’ αιώνες και χιλιετηρίδες ελάμπρυνε
και καταξίωσε την Καππαδοκία, δηλαδή την ελληνορθόδοξη, την ελληνοχριστιανική της ιστορία και ταυτότητα. Εκκλησίες, μοναστήρια, ασκηταριά, τοιχογραφίες ζωντανεύουν τους άψυχους βράχους και το φυσικό τους περιβάλλον, το οποίο χωρίς αυτήν την πνευματική παρουσία θα ήταν απλώς ένα αξιοπαρατήρητο γεωλογικό φαινόμενο, σαν τους βράχους περίπου των Μετεώρων της Θεσσαλίας, χωρίς τα μοναστήρια και τα άλλα μοναστικά ιδρύματα.

Αυτή η ελληνορθόδοξη ταυτότητα που
κραυγάζει μέσα από τα σιωπηλά τώρα και εγκαταλελειμμένα μνημεία, άρχισε να σχηματίζεται και να μορφοποιείται με την εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου, ενισχύεται με την πρώιμη διάδοση του Χριστιανισμού επί της εποχής ήδη των Αποστόλων, και ολοκληρώνεται στη ζωή και στο έργο των τριών μεγάλων Καππαδοκών
Πατέρων του 4ου αιώνος. Ο χαρακτηρισμός του αιώνος αυτού ως χρυσού αιώνος στην
ιστορία της χριστιανικής γραμματείας και θεολογίας οφείλεται βασικώς στην πληθωρική και ανεπανάληπτη πνευματική παραγωγή αυτών των τριών μεγάλων θεολόγων, οι οποίοι με την εκπληκτική ελληνική τους παιδεία εμορφοποίησαν και

διέπλασαν την προηγουμένως άπλαστη και απλοϊκή χριστιανική διδαχή και ζωή σε όλους σχεδόν τους τομείς, στο δόγμα, στη λατρεία, στο Μοναχισμό, στην στάση έναντι της αρχαιοελληνικής παιδείας, στην απόκρουση των αιρέσεων, στη συγκρότηση συνόδων, στην κοινωνική πρόνοια και φιλανθρωπία, στην πνευματική πορεία και τελείωση, στην οριστική επικράτηση του χριστιανικού πλέον Ελληνισμού έναντι του παγανιστικού Ελληνισμού, που φιλοδόξησε αλλά απέτυχε, λόγω της παρουσίας τους, να επιβάλει ο σύγχρονός τους Ιουλιανός ο Παραβάτης.

Ο μετά τους διωγμούς ελεύθερος και προστατευόμενος πλέον από την πολιτεία Χριστιανισμός κινδύνευε να αλλοιωθεί και να εκκοσμικευθεί σε δύο επίπεδα· στο επίπεδο της διδασκαλίας και της θεολογίας με την άκριτη και υπερβολική χρήση της φιλοσοφίας στη διασάφηση και διατύπωση των δογμάτων, που εγέννησε και γεννά τις αιρέσεις, και στο επίπεδο της χριστιανικής ζωής με την χαλάρωση των ηθών και την απώλεια του ασκητικού πνεύματος του Ευαγγελίου. Οι Καππαδόκες Πατέρες χρησιμοποίησαν εξισορροπητικά και διορθωτικά στο επίπεδο του δόγματος την προηγούμενη θεολογική παράδοση, ιδιαίτερα την παράδοση των Αλεξανδρινών θεολόγων Κλήμεντος και Ωριγένους, με την οποία τους συνέδεσαν οι προ αυτών Καππαδόκες άγιοι και Πατέρες Αλέξανδρος Ιεροσολύμων, Φιρμιλιανός Καισαρείας, Γρηγόριος Νεοκαισαρείας ο Θαυματουργός, **χωρίς φιλοσοφικούς ακροβατισμούς**· στο επίπεδο του ήθους για να αποτρέψουν την χαλάρωση των ηθών και το κοσμικό πνεύμα, προέβαλαν την ευαγγελική αυστηρότητα και ασκητικότητα και οργάνωσαν τον **Μοναχισμό, ο οποίος διεφύλαξε και διαφυλάττει το ασκητικό πνεύμα του Ευαγγελίου**. Η ακτινοβολία και η επίδρασή τους στην μετά ταύτα πορεία της Εκκλησίας σε όλους τους τομείς είναι μεγαλειώδης και προσδιοριστική.

1. Εκκλησιαστικοί αγώνες και συγγραφικό έργο

Αυτό που σχεδόν όλοι οι ερευνητές εντοπίζουν στην περίπτωση του Μεγάλου Βασιλείου είναι το μεγάλο κατόρθωμά του να ενώσει και να συνδυάσει την εκκλησιαστική δράση, τους πολυποίκιλους αγώνες του εναντίον του Αρειανισμού, με το πλούσιο συγγραφικό έργο, αξιοθαύμαστο επίσης και ποικίλο, έχοντας μάλιστα εκ φύσεως ασθενική κράση, η οποία μαζί με την αυστηρή άσκηση του προκαλούσαν συχνά προβλήματα υγείας. Πέθανε πολύ νέος, σε ηλικία 49 ετών, τα μισά από τα οποία διέθεσε σε σπουδές στα μεγαλύτερα τότε κέντρα παιδείας, στην Καισάρεια της Καππαδοκίας, στην Κωνσταντινούπολη και

στην
Αθήνα. Επιστρέφοντας το 355 στην Καισάρεια από την Αθήνα, όπου οι σπουδές του διήρκεσαν περισσότερα από τέσσερα έτη, ήταν 25 ετών, στο ήμισυ της επίγειας ζωής του. Έμεινε για λίγο εκεί ως διδάσκαλος της ρητορικής, για να αναλάβει στη συνέχεια επί δύο έτη κοπιαστικά ταξείδια, στην Αίγυπτο, στην Παλαιστίνη, στη Συρία και στη Μεσοποταμία, προκειμένου να γνωρίσει τα μεγάλα κέντρα του ασκητικού βίου, προς τον οποίο είχε αρχίσει να κλίνει με την επίδραση της αδελφής του Μακρίνας, η οποία ήδη από το 351 μαζί με τη μητέρα τους Εμμέλεια εμόναζαν σε κτήμα τους στον Πόντο κοντά στον ποταμό Ίρι. Εκεί στην απέναντι όχθη, εμόνασε και αυτός στην συνέχεια επί πέντε έτη περίπου, από το 357 μέχρι το 362, μαζί με τον Γρηγόριο Θεολόγο, μελετώντας έργα της χριστιανικής γραμματείας και ιδιαίτερα του Ωριγένη, και προγραμματίζοντας την οργάνωση του μοναχικού βίου. Η επικράτηση του
Αρειανισμού, ο οποίος με την υποστήριξη του αυτοκράτορος Ουάλεντος δεν έβρισκε πουθενά εμπόδια, ούτε και στην Καππαδοκία, ήταν σίγουρα η αιτία να εγκαταλείψει τη μόνωση και
να εισέλθει το 362 στις τάξεις του κλήρου σε ηλικία 32 ετών.

Στα υπόλοιπα 17 έτη της ζωής του,
οκτώ ως πρεσβύτερος στην Καισάρεια και εννέα ως επίσκοπος από το 370, αναδεικνύεται σε ηγέτη της Ορθοδοξίας στην Ανατολή, ιδιαίτερα μετά τον θάνατο του Μ. Αθανασίου το 373. Έφερε όλο το βάρος του αγώνος της αντιπαραθέσεως με τον κρατικό πλέον Αρειανισμό, και σε θεολογικό και σε εκκλησιαστικοπολιτικό επίπεδο, και οδήγησε σε θρίαμβο την Ορθοδοξία, που επικυρώθηκε με την Δευτέρα Οικουμενική Σύνοδο του 381, τον οποίο όμως δεν πρόλαβε ο ίδιος να ζήσει, γιατί εκοιμήθη δύο χρόνια ενωρίτερα, την 1η Ιανουαρίου του 379.

Η συγγραφική του παραγωγή συμπορεύεται αυξητικά με την διαρκώς
αυξάνουσα ποιμαντική και εκκλησιαστική του δράση, ενώ θα περίμενε κανείς να συμβεί το αντίθετο. Είναι εντυπωσιακό το συγγραφικό του έργο. Οι Ομιλίες του σε ερμηνευτικά, ποιμαντικά και
ηθικά θέματα, ανάμεσα στις οποίες ξεχωρίζουν αυτές Εις την Εξαήμερον και Προς τους νέους, τα Ασκητικά, τα Δογματικά και η μεγάλη συλλογή των Επιστολών του, είχαν πολύ μεγάλη διάδοση και
επίδραση στην μετέπειτα ανάπτυξη της Θεολογίας σε Ανατολή και Δύση.

Από τις 366 επιστολές που
δημοσιεύθηκαν στην Πατρολογία του Migne αμφισβητήθηκε η γνησιότητα ολίγων, ώστε για τις 320
περίπου να μη θέτει η έρευνα πρόβλημα πατρότητος. Αντιπροσωπεύουν το ένα τρίτο περίπου της συνολικής συγγραφικής του παραγωγής και καλύπτουν είκοσι περίπου χρόνια ζωής, από τον καιρό της επιστροφής του στην Καισάρεια από την Αθήνα

μέχρι το τέλος της ζωής του. Η πολυσχιδής δράση του Βασιλείου ως ποιμένος, ως εκκλησιαστικού πολιτικού, ως μοναστικού ηγέτου, ως ερμηνευτού της Αγίας Γραφής και των δογμάτων της πίστεως και αγωνιστού της Ορθοδοξίας αντικατοπτρίζεται μέσα στην ποικιλία των θεμάτων που διαπραγματεύεται στις επιστολές του, από τα υψηλότερα θεωρητικά και πρακτικά θέματα μέχρι τα πιο καθημερινά και απλά της δικής του ζωής, των συγγενών και των φίλων στα κείμενά τους αποκαλύπτεται, μαζί με την θεολογική εμβρίθεια και λογιοσύνη, η ανθρώπινη ζεστασιά και η απλότητα του υποδειγματικού και όντως μεγάλου ποιμένος και διδασκάλου. Όπως έχει παρατηρηθή, δεν έχουν άδικο όσοι δέχονται ότι οι επιστολές αποτελούν το σπουδαιότερο τμήμα της συγγραφικής παραγωγής του Μ. Βασιλείου.

2. Η ομάδα των παραμυθητικών επιστολών

Ανάμεσα στις πολυάριθμες επιστολές
του υπάρχει μία ομάδα επτά επιστολών,
τις οποίες ο Μ. Βασίλειος αποστέλλει σε
πρόσωπα που πενθούσαν για το θάνατο αγαπημένων συγγενών τους με σκοπό να ελαφρώσει
τον πόνο τους και να τους παρηγορήσει. Παρόμοιες επιστολές έχουν συντάξει
και άλλοι Πατέρες της Εκκλησίας, η συγκέντρωση και μελέτη των οποίων παρουσιάζει όχι μόνο ερευνητικό, αλλά προ παντός πνευματικό και ποιμαντικό ενδιαφέρον. Όλοι μένομε βουβοί και αμίλητοι μπροστά στο μυστήριο του θανάτου, αδυνατώντας να ψελλίσουμε ένα λόγο που
θα ανακουφίσει και θα στηρίξει τους πονεμένους, ή άλλοτε αγνοώντας στοιχειώδεις πλευρές της ψυχολογικής τους καταστάσεως τους πληγώνουμε με τον αδιάκριτο λόγο μας. Ακόμη και οι κληρικοί, από
τους οποίους περιμένει κανείς περισσότερη ευαισθησία, γνώση και αποτελεσματικότητα σ’ αυτήν την δύσκολη ποιμαντική διακονία τους, ή αδιαφορούν και παραμένουν μόνο στα τελετουργικά της εξοδίου ακολουθίας ή αγνοούν την στοιχειώδη και δοκιμασμένη παραμυθητική επιχειρηματολογία, ως και την ενδεδειγμένη λεπτότητα και προσοχή στην πιο δύσκολη αυτή ανθρώπινη στιγμή του πόνου από τον αποχωρισμό αγαπητών προσώπων.

Τα ίδια ισχύουν και για τους ψυχολόγους και ψυχιάτρους, οι οποίοι
αποκομμένοι από την μακραίωνα παράδοση της ελληνικής παιδείας, της προχριστιανικής και της χριστιανικής, προσπαθούν είτε με κοινόλογα ατομικής εμπνεύσεως επιχειρήματα να στηρίξουν και να ενισχύσουν, είτε τελικά να βοηθήσουν με την χρήση φαρμάκων, τα οποία όμως αδυνατούν να αλλάξουν την ψυχική

κατάσταση, απλώς επιδρούν στις σωματικές λειτουργίες και εκδηλώσεις, μερικές φορές με καταστρεπτικές συνέπειες, όταν η χρήση τους είναι αλόγιστη και υπερβολική.
Διδάχθηκε ποτέ στα Τμήματα Ψυχολογίας η στάση της αρχαίας ελληνικής ποιήσεως απέναντι στους πενθούντες, ιδιαίτερα των διαφόρων φιλοσοφικών σχολών της αρχαιότητος, οι εκπρόσωποι των οποίων, μεγάλοι διανοηταί και φιλόσοφοι, ανέπτυξαν και το γραμματειακό είδος του Παραμυθητικού Λόγου με κατασταλαγμένη δομή και επιχειρηματολογία;
Ακόμη και στις Θεολογικές μας Σχολές, στα μαθήματα της Ποιμαντικής ή της Ποιμαντικής Ψυχολογίας, ελάχιστη αξιοποίηση γίνεται της παραμυθητικής γραμματείας των Πατέρων της Εκκλησίας, οι οποίοι σημειωτέον αντίθετα με μας εγνώριζαν την παραμυθητική γραμματεία των αρχαίων Ελλήνων, την χρησιμοποιούν όπου δεν αντιβαίνει στην χριστιανική διδασκαλία και την συμπληρώνουν αποδοτικά και αποτελεσματικά με το ανακουφιστικό κήρυγμα για την πρόνοια του Θεού, την νίκη κατά του θανάτου, την ελπίδα της αναστάσεως, τα βραβεία της υπομονής, την μικρή αξία των εγκοσμίων και προσωρινών μπροστά στο μεγαλείο των αιωνίων και μενόντων.

Ο καθηγητής της Λατινικής
Φιλολογίας στη Φιλοσοφική μας Σχολή Κ. Γρόλλιος με τη διδακτορική του διατριβή Τέχνη αλυπίας, προσπαθώντας να βρει τις πηγές από
όπου αντλεί τα παραμυθητικά του επιχειρήματα ο λατίνος συγγραφεύς Σενέκας έχει επιτελέσει σπουδαίο ερευνητικό έργο με τη συγκέντρωση πλούσιου υλικού από την αρχαία ποίηση και φιλοσοφία, και με την κωδικοποίηση των βασικών παραμυθητικών
επιχειρημάτων, που εχρησίμευαν ως κοινοί τόποι. Στο χώρο της θεολογικής ερευνάς αξιόλογη, αλλά πολύ στοιχειώδης, είναι η μικρή μελέτη του αειμνήστου πατρολόγου καθηγητού Δ. Μπαλάνου με τίτλο «Πώς παρηγορούν τους πενθούντας οι Πατέρες της Εκκλησίας».
Πρέπει να προβάλουμε περισσότερο και να αξιοποιήσουμε την παραμυθητική επιχειρηματολογία των Πατέρων, η οποία υπάρχει όχι μόνο στις παραμυθητικές επιστολές αλλά και σε πολλούς επιταφίους λόγους, αλλά και σε άλλα συγγράμματα σχετικά με την επίγεια ζωή και την μεταθανάτια ύπαρξή μας.

Από τις επτά παραμυθητικές
επιστολές του Μ. Βασιλείου οι δύο
απευθύνονται σε ζεύγος εγγάμων, προς το Νεκτάριο η μία και προς την σύζυγό του η άλλη ξεχωριστά, οι οποίοι είχαν χάσει τον μονάκριβο γιό τους και είχαν ανάγκη συμπαραστάσεως. Ανήκουν στα πρώτα γραπτά κείμενα του Μ. Βασιλείου, γραμμένα περί το 358, πριν γίνει κληρικός, όταν εμόναζε στο ησυχαστήριο του Πόντου.
Πιθανώτατα ο παραλήπτης να είναι ο μετέπειτα πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεκτάριος, που ανήλθε εκ λαϊκών στον πατριαρχικό θρόνο διαδεχθείς τον άγιο

Γρηγόριο Θεολόγο και αφήνοντας κατόπιν ως διάδοχο τον Άγιο Ιωάννη Χρυσόστομο (381-397). Φαίνεται ότι ο Βασίλειος είχε γνωρίσει αμφοτέρους και είχε συνδεθή μαζί τους φιλικώς κατά την διάρκεια των σπουδών του στην Κωνσταντινούπολη.

Υπάρχει και τρίτη επιστολή με θέμα τον θάνατο τέκνου. Απευθύνεται στον πατέρα φοιτητού, «πατρί
σχολαστικού», ο οποίος είχε σταλή να σπουδάσει αλλά σε λίγο τον
έφεραν πίσω νεκρό. Ο χρόνος συγγραφής της επιστολής δεν είναι δυνατόν με ακρίβεια να καθορισθεί, τοποθετείται πάντως στα έτη της επισκοπικής διακονίας του Βασιλείου στην Καισάρεια (370 - 379).

Από τις απομένουσες τέσσερις άλλες
επιστολές η μία δεν μας κάνει γνωστόν
τον παραλήπτη της. Γράφτηκε μετά από κοπιαστικό ταξείδι του Μ. Βασιλείου, πιθανώς αυτό που έκανε προς την Αρμενία το 372 για να οργανώσει την εκεί Εκκλησία προς απόκρουσιν του Αρειανισμού. Δεν γνωρίζουμε επίσης ούτε την ηλικία ούτε την συγγενική σχέση του αποθανόντος προς τον παραλήπτη ή την παραλήπτρια της επιστολής. Γίνεται απλώς λόγος για την «παραληφθείσαν ψυχήν».

Οι άλλες τρεις επιστολές απευθύνονται σε συζύγους που έχασαν το άλλο
μέλος της συζυγίας· οι δύο προς γυναίκες που έχασαν τους άνδρες τους και η τρίτη προς
άνδρα που έχασε την νεαρή γυναίκα του. Οι αποθανόντες δύο άνδρες ήσαν αξιωματικοί του στρατού, ονομαζόμενοι Βρίσων και Αρινθαίος. Ο Βρίσων ανεχώρησε πάνω στην ακμή της ηλικίας του και άφησε επίσης σε νεαρή ηλικία χήρα την γυναίκα του και ορφανά τα παιδιά τους. Είναι άγνωστος ο χρόνος συγγραφής, προέρχεται μάλλον από την περίοδο της αρχιερατείας του Μ. Βασιλείου στην Καισάρεια. Ο Αρινθαίος ήταν διαπρεπής αξιωματικός του στρατού, γνωστός για την συμβολή του στη νίκη εναντίον των Γότθων το 355. Απέθανε το 378 λίγους μήνες πριν
από το θάνατο του Μ. Βασιλείου, ο οποίος κατά το έτος αυτό έγραφε αυτήν την επιστολήν «Προς
την ομόζυγον Αρινθαίου», η οποία έμενε μόνη στη ζωή, προστάτις της ηλικιωμένης μητέρας της και
της νεαρής κόρης της. Η τρίτη από αυτές τις επιστολές παρηγορεί άνδρα, του οποίου δεν γνωρίζουμε το όνομα, ο οποίος έχασε την γυναίκα του ενωρίς εις το άνθος ακόμη της ηλικίας της και πριν αποκτήσουν παιδιά. Είναι άγνωστος ο χρόνος της συγγραφής, σύμφωνα δε με μερικά χειρόγραφα ο παραλήπτης ονομαζόταν Μάξιμος.

Η ανάλυση του περιεχομένου κάθε
επιστολής ξεχωριστά έχει βέβαια πολύ ενδιαφέρον, θα απαιτούσε όμως πολύ χώρο

και χρόνο και δεν θα απέφευγε τις επαναλήψεις, αφού, πολλές φορές χρησιμοποιούνται τα ίδια παραμυθητικά επιχειρήματα. Θα επιχειρήσουμε λοιπόν συνδυαστικά και συνθετικά την παρουσίαση του περιεχομένου με επιγραμματική συναγωγή στο τέλος των βασικών παραμυθητικών επιχειρημάτων.

3. Διακριτική συμπεριφορά προς τους πενθούντες

Στο πρώτο μέρος των επιστολών ο Μ.
Βασίλειος συνήθως διαβεβαιώνει ότι θα ήθελε να είναι ο ίδιος παρών προσωπικά στις δύσκολες στιγμές του πόνου· ότι δεν πίστευε στην αρχή την δυσάρεστη είδηση και ευχόταν να μην είναι αληθινή· ότι θα επιθυμούσε η επιστολή του να είχε ως αντικείμενο ευχάριστο θέμα. Δεν αναβάλλει το καθήκον της συμπαραστάσεως. Αφού οι πολλές ποιμαντικές φροντίδες και η σωματική του ασθένεια δεν επιτρέπουν την αυτοπρόσωπη παρουσία του, σπεύδει αμέσως να γράψει επιστολή. Θα επιθυμούσε και ο ίδιος για όσους ζουν εν ευσεβεία η ζωή τους να ήταν ανέφελη, χωρίς προβλήματα και θλίψεις. Διαβεβαιώνει ότι και ο ίδιος επόνεσε και εδάκρυσε και
πληγώθηκε από την φοβερή είδηση. Ακόμη και αν ήταν κανείς από πέτρα και από διαμάντι, σκληρός και ανθεκτικός, δεν θα μπορούσε να μείνει ασυγκίνητος· «Πώς ουκ αν, και ει αδαμάντινοι
ήμεν, τας ψυχάς κατεκάμφθημεν;».

Δημιουργεί από την αρχή ο
διακριτικός παρηγορητής γέφυρες επικοινωνίας. Δείχνει εν πρώτοις την αγάπη και το ενδιαφέρον του· δεν αρχίζει αμέσως την διδασκαλία αφ’ υψηλού πως δεν πρέπει κανείς να λυπάται και να πενθεί. Είναι εύλογα, δικαιολογημένα ο πόνος και η θλίψη. Γνωρίζει στο σημείο αυτό την σχετική διδασκαλία των Στωϊκών για πλήρη απάθεια και αταραξία που δεν είναι όμως ρεαλιστική και ανθρώπινη. Ξεπερνά μερικές φορές ακόμη και την κατασταλαγμένη στην ελληνική φιλοσοφική παράδοση στάση της μετριοπαθείας και δικαιολογεί απολύτως τον πόνο, παραδέχεται ότι τραυματίσθηκε και αυτός από το «αφόρητο πάθος», ότι στέναξε και δάκρυσε και ένοιωσε το κακό να τον εγγίζει στο βάθος του. «Εφ’ ω όσον μεν εστέναζα και όσον αφήκα δάκρυον τί
χρη και λέγειν; Και γαρ τις ούτω λίθινος την καρδίαν ή έξω παντελώς της ανθρωπίνης φύσεως, ώστε απαθώς ενεγκείν το συμβάν ή μετρίω πάθει την ψυχήν καταληφθήναι;».

Προσχωρεί στην αρχή ολοκληρωτικά
προς το μέρος των πενθούντων, συμμερίζεται την ψυχολογική τους κατάσταση,

γίνεται
ένα με αυτούς, συμπάσχει. Διερμηνεύοντας τις σκέψεις και τα αισθήματά τους περιγράφει το μέγεθος της συμφοράς, το πως ενώ όλα πήγαιναν καλά και ήσαν πολύ λίγες οι αφορμές για λύπη, ξαφνικά όλα άλλαξαν από βάσκανο οφθαλμό· «Καίτοι γε εδόκει τα μέχρι του
παρόντος ολίγα είναι τα λυπούντα υμάς, εν τοις πλείστοις δε κατά ρουν υμίν τα πράγματα φέρεσθαι·
αλλ’ αθρόως,
βασκανία δαίμονος πάσα του οίκου εκείνου η ευθηνία και φαιδρότης ηφάνισται και εγενόμεθα τω βίω διήγημα σκυθρωπόν».

Κατανοεί τόσο πολύ τον πόνο και
τις πληγές του θανάτου, ώστε πιστεύει
ότι τις πρώτες ημέρες πρέπει κανείς να σιωπά μπροστά στους
πενθούντες. Ακόμη και
τα παρηγορητικά λόγια ενοχλούν τότε, όπως ενοχλεί τον φλεγμαίνοντα οφθαλμό και το πιο απαλό επίθεμα.

Στο ψυχολογικό αυτό πλησίασμα των
πενθούντων εντάσσεται και η αναφορά στα
χαρίσματα και στα πλεονεκτήματα των αποθανόντων. Έχομε εδώ την παρεμβολή εγκωμιαστικών στοιχείων. Στην περίπτωση του ζεύγους που έχασαν τον γιό τους, εις μεν τον πατέρα γράφει ότι μέσα από τα πατρικά χέρια και στο άνθος της ηλικίας του έφυγε αυτός που ήταν «οίκου λαμπρού διαδοχή, έρεισμα γένους, πατρίδος ελπίς, γονέων ευσεβών βλάστημα υπό μυρίαις ευχαίς εντραφέν», εις δε την μητέρα, που είναι φυσικό να πονά περισσότερο, γράφει ότι έχασε γιο, που τον μακάριζαν όλες οι μητέρες, όσο ζούσε, και εύχονταν τέτοια να είναι και τα δικά τους παιδιά, όταν δε πέθανε τον έκλαυσαν, σαν να είχαν χάσει η κάθε μια δικό της παιδί. Τα ίδια περίπου γράφει και στον πατέρα του φοιτητού, τον οποίον ενώ τον έστειλαν στο άνθος της ηλικίας του να σπουδάσει, τον υποδέχθηκαν «σιωπώντα την μακράν ταύτην και
απευκτήν σιωπήν».

Χαρακτηρίζεται ο νεαρός φοιτητής
ως
«αυτό της ηλικίας άγων το βιώσιμον, διαπρέπων εν χοροίς ομηλίκων,
ποθεινός διδασκάλοις, από ψιλής της εντεύξεως εις εύνοιαν δυνάμενος και τον αγριώτατον επισπάσασθαι, οξύς εν μαθήμασι, πράος το ήθος, υπέρ την ηλικίαν κατεσταλμένος, και πλείω τούτων ειπών ελάττω αν τις είποι της αληθείας». Αναγνωρίζει ότι ο φυσικός δεσμός της συγγενείας προκαλεί
στους φυσικούς γονείς περισσότερο πένθος. Θέτει σε πρώτη θέση την φυσική πατρότητα και μητρότητα ως προς την ένταση του πένθους, σε σχέση με τον πόνο

των πνευματικών πατέρων, των επισκόπων και των κληρικών· «ηλίκον έσται της οδύνης το βάρος πατρί τω κατά
φύσιν, όπου γε ημίν τοις κατά την εντολήν ωκειωμένοις τοσούτον της καρδίας το κατηφές ενεγένετο».

Στο πρώτο μέρος λοιπόν των
παραμυθητικών επιστολών ο διακριτικός παρηγορητής συνιστά άμεσο εν πρώτοις ενδιαφέρον και επίσκεψη είτε προσωπική είτε δι' επιστολής με έμπρακτη φανέρωση της αγάπης. Απορρίπτει την απάνθρωπη
απάθεια και αταραξία των Στωϊκών ως αφύσικη και απραγματοποίητη, και συνιστά την μετριοπάθεια που την είχαν
διδάξει και πολλοί από τους αρχαίους Έλληνες σοφούς. Ασφαλώς θα ενεθυμείτο στην
περίπτωση αυτή ο Μ. Βασίλειος ότι ακόμη και ο Χριστός εδάκρυσε για τον θάνατο του φίλου του Λαζάρου. Γράφει λοιπόν προς την σύζυγο του Αρινθαίου ότι πρέπει να γίνει υπόδειγμα ανδρείας· ούτε να
αποδιώξει τελείως την λύπη από την καρδιά της, αλλά ούτε και να επιτρέψει στην λύπη να την αφανίσει· «και ούτω το πάθος μέτρησον, ως μήτε εκβαλείν της καρδίας μήτε
καταβληθήναι υπό της λύπης».

4. Θνητός ο άνθρωπος για το συμφέρον του. Και των

νέων ο θάνατος ευεργεσία

Στο δεύτερο μέρος των επιστολών,
που είναι και εκτενέστερο, διατυπώνει ο Μ. Βασίλειος τα κύρια παραμυθητικά επιχειρήματα τα οποία αντλεί είτε από την μακρά
παράδοση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας είτε από την Αγία Γραφή και τη διδασκαλία της Εκκλησίας. Είναι χρήσιμο εδώ να επισημάνουμε ότι, ενώ σε επιτάφιους λόγους του Αγίου Γρηγορίου
του Θεολόγου π. χ. κυριαρχεί στο πρώτο
μέρος το εγκωμιαστικό στοιχείο, και οι λόγοι ουσιαστικώς είναι
εγκωμιαστικοί και μόνο προς το τέλος παίρνουν παραμυθητικό χαρακτήρα, στις παραμυθητικές επιστολές το
εγκωμιαστικό στοιχείο του πρώτου μέρους είναι μικρό, ενώ το δεύτερο μέρος που κυριαρχείται από παραμυθητικά επιχειρήματα είναι
εκτενέστερο του πρώτου.

Υπενθυμίζει, εν πρώτοις, ο Μ.
Βασίλειος ότι τα δάκρυα και οι θρήνοι, ακόμη και αν στέναζαν και δάκρυζαν όλη τους τη ζωή όλοι οι άνθρωποι μαζί με τους πενθούντες δεν μπορούν να εξισώσουν τον οδυρμό με το μέγεθος του πάθους· και το ρεύμα των ποταμών αν γίνει δάκρυ, δεν αρκεί να δώσει πλήρη θρήνο για το συμβάν. Ασφαλώς χρησιμοποιεί εδώ το επιχείρημα της αρχαίας ελληνικής ποιήσεως ότι τα δάκρυα δεν ωφελούν, ενώ αποφεύγει
να χρησιμοποιήσει το αρχαιοελληνικό επίσης επιχείρημα ότι οι θρήνοι δεν ευχαριστούν τους νεκρούς. Πρέπει σ' αυτές τις περιπτώσεις να χρησιμοποιεί ο άνθρωπος τον σώφρονα λογισμό, ο οποίος
και κατά τον καιρό της ευτυχίας ξέρει να ορίζει τα μέτρα, αλλά και στον καιρό της θλίψεως ξέρει να υπενθυμίζει ότι ο ανθρώπινος βίος είναι γεμάτος από τέτοια πάθη, από συμφορές και από θλίψεις. Το
γνωστό αυτό επιχείρημα ότι η δυστυχία και τα δεινά του βίου είναι μία αδήριτη πραγματικότητα, ότι δεν είμαστε μόνο εμείς δυστυχείς αλλά είναι κοινές οι συμφορές στους ανθρώπους, το ενισχύει περισσότερο ο Μ. Βασίλειος προβάλλοντας ιδιαιτέρως το αναπότρεπτο
του θανάτου, τον οποίο κανείς δεν μπορεί να αποφύγει. Δεν τον απέφυγαν οι πρόγονοί μας, ούτε θα τον αποφύγουν και οι απόγονοί μας. Ο άνθρωπος γεννιέται από θνητούς γονείς και γεννά θνητά παιδιά στη
συνέχεια. Υπάρχει από την αρχή θεϊκή
νομοθεσία, από τον Αδάμ μέχρι των ημερών μας, σύμφωνα με την οποία όσοι έρχονται στη ζωή θα απέλθουν στον
κατάλληλο χρόνο. Έτσι έχουν διαταχθή τα ανθρώπινα, και δεν χρειάζεται να αγανακτούμε για κάτι που είναι κοινός νόμος της
φύσεως. Όσοι προήλθαμε από τη γη, επιστρέφουμε πάλι στη γη, και κανείς δεν είναι τόσο μεγάλος, ώστε να αποφύγει την διάλυση του θανάτου. Στην σύζυγο του Νεκταρίου γράφει ότι, όταν γεννήθηκε ο γιός σου και ευχαρίστησες γι' αυτό το Θεό, γνώριζες πάντως «ότι,
θνητή ούσα θνητόν εγέννησας. Τί ουν παράδοξον, ει απέθανεν ο θνητός;». Της συνιστά να στρέψει παντού τα
μάτια της για να διαπιστώσει ότι όλα στον κόσμο είναι θνητά και όλα υπόκεινται στη φθορά, ο ήλιος, τα άστρα, τα ζώα, τα φυτά· όλα οδηγούνται στο θάνατο,
τίποτε δε θα μείνει αιώνιο. Αυτό είναι ικανό να παραμυθήσει, γιατί δεν πρέπει να βλέπουμε και να μετρούμε μόνο
αυτό που συμβαίνει σε μας, αλλά να το συγκρίνουμε με αυτά που συμβαίνουν σε όλους τους ανθρώπους· «μη καθ' εαυτό μέτρει το πάθος· αφόρητον γαρ ούτω φανείταί σοι· αλλά τοις ανθρωπίνοις πάσι συγκρίνουσα, εντεύθεν
ευρήσεις αυτού την παραμυθίαν».

Η συνείδηση βέβαια της κοινής αυτής μοίρας, της κοινής πορείας προς
τον θάνατο, δεν καταλήγει στον Χριστιανισμό σε μια μοιρολατρική αποδοχή του

πεπρωμένου, της ειμαρμένης, ούτε στην αποδοχή της διαρχίας, της ύπαρξης ίσης προς το Θεό
δύναμης ενός κακού Θεού, όπως συμβαίνει σε πολλές θρησκείες και φιλοσοφίες. Δεν κυριαρχεί στον κόσμο η τυφλή τύχη ούτε δρα ανεξέλεγκτα το κακό. Δεν είναι απρονόητα τα ανθρώπινα
πράγματα. Το Ευαγγέλιο διδάσκει ότι ακόμη και ένα στρουθίο, ένα σπουργίτι, δεν πέφτει χωρίς το θέλημα του Θεού. Ό,τι
συμβαίνει, συμβαίνει γιατί είναι θέλημα του Θεού που εντάσσεται στα πλαίσια της σοφίας και της δικαιοσύνης του. Δεν γνωρίζουμε εμείς τις βουλές του Θεού,
είμαστε αμαθείς και πολύ μικροί για να εξιχνιάσουμε τα άρρητα σχέδιά Του. Γι' αυτό δεν πρέπει να γογγύζουμε και να δυσανασχετούμε, αλλά να αποδεχόμαστε με εγκαρτέρηση
το γεγονός του θανάτου που εντάσσεται και αυτό μέσα στην πρόνοια και στο ενδιαφέρον του Θεού για τον άνθρωπο και είναι προς το συμφέρον του.
Υπάρχουν για τον κάθε άνθρωπο συγκεκριμένα όρια ζωής, που τα έθεσε ο Θεός· Αυτός μας φέρνει στη ζωή, Αυτός ορίζει και
το τέλος μας· «Θεός ο τα ημέτερα οικονομών, ο τας των
χρόνων οροθεσίας εκάστω νομοθετών, ο αγαγών εις την ζωήν ταύτην, αυτός και μετέστησεν».

Πρέπει μάλιστα στο σημείο αυτό να
σημειώσουμε ότι η θέση αυτή του Μ. Βασιλείου, περί του ότι ο Θεός έχει ορίσει
την αρχή και το τέλος της ζωής κάθε ανθρώπου, που την διατύπωσε επιγραμματικά στην ομιλία «Ότι ουκ έστιν αίτιος των κακών ο Θεός», προκάλεσε στην χριστιανική γραμματεία ατέρμονες
συζητήσεις και αντιπαραθέσεις που διήρκεσαν μέχρι και τον 15ο αιώνα και είχαν σαν αποτέλεσμα την συγγραφή πολλών έργων από πολλούς και μεγάλους Πατέρες και
θεολόγους με θέμα το πως καθορίζονται τα όρια της ζωής. Είναι το γνωστό σε λίγους πρόβλημα «Περί όρων ζωής». Η σχετική διατύπωση του Μ. Βασιλείου στο έργο
που αναφέραμε έχει ως εξής: «Θάνατοι δε επάγονται των όρων της ζωής πληρωθέντων, ους εξ αρχής περί έκαστον έπηξεν η δικαία του Θεού κρίσις, πόρρωθεν το περί
έκαστον ημών συμφέρον προβλεπομένου».

Ο θάνατος λοιπόν, σε οποιαδήποτε
ηλικία κι αν έλθει, αποτελεί οικονομία
του Θεού, την οποία ο άνθρωπος
πρέπει να αποδέχεται όχι μόνο χωρίς γογγυσμό, αλλά και με ευγνώμονα διάθεση και με ευχαριστίες προς το Θεό, διότι είναι προς
το συμφέρον και εκείνου που φεύγει από την ζωή αλλά και εκείνων που μένουν.

Σε άλλο του έργο ο Μ. Βασίλειος, στην ομιλία του Εις την μάρτυρα Ιουλίτταν ερμηνεύοντας το χωρίο του
Αποστόλου Παύλου «Πάντοτε χαίρετε,
αδιαλείπτως προσεύχεσθε, εν παντί ευχαριστείτε», απαντά διά μακρών στην
εύλογη ένσταση πώς είναι δυνατόν μία
πονεμένη ψυχή να μην ξεσπά σε θρήνους και δάκρυα, αλλά να ευχαριστεί το Θεό,
σαν να είναι ο θάνατος κάτι καλό και όχι κάτι δυσάρεστο και απορριπτέο;

Η απάντηση στο καίριο αυτό ερώτημα
κορυφώνει την παραμυθητική επιχειρηματολογία των επιστολών συμπληρωμένη από όσα
λέγει στην ομιλία που αναφέραμε. Φαίνεται ολοφάνερα ότι υπάρχει μία σοφή
μεθοδολογία της πατερικής αντιμετωπίσεως των πενθούντων, η οποία αποβλέπει στην
σταδιακή ανόρθωση και ενίσχυσή τους.
Συμμετέχει εν πρώτοις κανείς στο πένθος και στη λύπη, γιατί αυτό δημιουργεί
ψυχική εγγύτητα και οικείωση· ούτε επιχαίρουμε ούτε αδιαφορούμε για τον ξένο
πόνο. Η συμμετοχή βέβαια αυτή πρέπει να
είναι μετρημένη και αξιοπρεπής, να μη καταλήγει σε υπερβολές, με το να αντιγράφουμε και να μιμούμαστε τις
εκδηλώσεις των πενθούντων από τη μια πλευρά ή από την άλλη πλευρά με
επιτιμητικό ύφος και με επιπλήξεις για την αμαρτία και την ανταπόδοση να προσπα-θούμε
να τους παρηγορήσουμε. Αυτό είναι πολύ φορτικό στους ταλαιπωρημένους
ψυχικά και δεν έχει καμμία επίπτωση παραμυθητική.

Αφού περάσει η έξαρση του πόνου,
και όταν θα έχει υποχωρήσει το κακό, τότε πρέπει να ασχολείται κανείς με την
παραμυθία των πονεμένων και των πενθούντων «συγχωρήσαντα κενά και άπρακτα εκβοήσαι και ολοφύρεσθαι
ήδη του κακού υπανέντος τι και χαλάσαντος, τότε εμμελώς και πράως της
παρακλήσεως άπτεσθαι».

Αυτή λοιπόν η προσεκτική, η
εμμελής και γεμάτη πραότητα παραμυθία που περιλαμβάνει την συμμετοχή στο
πένθος, την αποδοχή της προνοίας του Θεού με εγκαρτέρηση, χωρίς γογγυσμούς, φθά-νει
στο σημείο να συνιστά και ευχαριστία προς το Θεό για το γεγονός του θανάτου. Πώς όμως κατοχυρώνει ο Μ. Βασίλειος την
όντως χριστιανική αυτή αντιμετώπιση του θανάτου, ο οποίος αρπάζει
αδιακρίτως νέους, μεσήλικες και ηλικιωμένους; Ποιά λογική και ποιά τάξη βρίσκεται πίσω από αυτά;

Παραδέχεται εν πρώτοις ο Μ. Βασίλειος ότι δεν μπορούμε οι άνθρωποι να εξηγήσουμε λογικά γιατί ο Θεός δεν έχει ορίσει για όλους τον ίδιο χρόνο ζωής, «αλλά άνισα τίθησιν ημίν του βίου τα πέρατα». Αυτό είναι ακατάληπτο, ακατανόητο, ενώ αντίθετα αποδεχόμαστε με κατανόηση τον θάνατο των γερόντων που ολοκλήρωσαν τον επί γης βιολογικό κύκλο. Ο πόνος για τον χωρισμό προσφιλών προσώπων επιτείνει τα ερωτηματικά. Γιατί συνέβη αυτό σε μένα, σε μας; Τί εξυπηρετεί αυτός ο θάνατος, σε τί ωφελεί αυτός ο επώδυνος χωρισμός; Ενώ όμως φαίνεται καταρχήν δύσκολη η απάντηση με καθαρώς ενδοκοσμικά και ανθρώπινα κριτήρια, είναι εύκολη, όταν στηρίζεται κανείς σε πνευματικά κριτήρια. Ακόμη και αν αγνοούμε τους λόγους και τις αιτίες των θλίψεων, και ο πόνος είναι δυσβάστακτος, πρέπει να τις αποδεχόμαστε, γιατί δεν οφείλονται, όπως είπαμε, ούτε στην τυφλή και ανόητη τύχη ούτε στη δράση κάποιου κακού Θεού· εντάσσονται στο σχέδιο του Θεού ο οποίος με σοφία οικονομεί τα πάντα και από αγάπη για μας· όλα γίνονται για το συμφέρον και του αναχωρούντος από τον κόσμο, αλλά και αυτών που απομένουν.

Οι παραλαμβανόμενες από τον Θεό διά του θανάτου ψυχές ωφελούνται για δύο βασικώς λόγους. Εν πρώτοις, διότι η επί πλέον στη γη διαβίωση και παραμονή για όλες τις ηλικίες συντελεί στο να διαπράττουμε περισσότερες αμαρτίες, να γεμίζουμε από κακίες. Έπειτα θα ήταν φοβερός ο θάνατος, αν περιορίζονταν οι ελπίδες μας μόνο σ’ αυτήν την ζωή, οπότε το να έρχεται πιο γρήγορα θα ήταν δυσάρεστο και λυπηρό, αφού μας στερεί από το να απολαύσουμε αυτήν την ζωή περισσότερο χρόνο. Η χριστιανική όμως ελπίδα επεκτείνεται πολύ περισσότερο, δεν περικλείεται στα όρια αυτής της ζωής, αλλά αποβλέπει στην μέλλουσα ζωή που είναι αιώνια, χωρίς τέλος. Για τους κατά Θεόν ζώντας η αληθινή ζωή αρχίζει μετά τον θάνατο, γι’ αυτό και δεν πρέπει να λυπούνται «ως και οι λοιποί οι μη έχοντες ελπίδα». Αλλά και όσοι απομένουν εδώ στη γη ωφελούνται από τον θάνατο προσφιλών τους προσώπων. Δεν στέλνει ο Θεός χωρίς λόγο, ματαίως τις θλίψεις. Δοκιμάζει με αυτές την υπομονή, την αγάπη και εμπιστοσύνη προς αυτόν, μας οδηγεί με αυτές προς την τελείωση, στο να γίνουμε καλύτεροι, αν τις δεχθούμε με την πρέπουσα υπομονή και με ευγνωμοσύνη. Όσοι υπομένουν με υπομονή το γεγονός του θανάτου και δεν δυσανασχετούν εναντίον του Θεού εξομοιούνται με τους μάρτυρες, θα λάβουν τον μισθόν των μαρτύρων, ενώ όσοι γογγύζουν ούτε μπορούν να διορθώσουν το κακό και επί πλέον με την αγνώμονα στάση τους απέναντι στο Θεό χάνουν την σωτηρία τους,

καταστρέφονται: «Καταδεξώμεθα
το συμβάν· δυσανασχετούντες γαρ ούτε το γενόμενον διορθούμεθα
και εαυτούς προσαπόλλυμεν. Μη κατηγορήσωμεν της δικαίας κρίσεως του Θεού. Αμαθείς εσμεν ώστε τα άρρητα αυτού κρίματα δοκιμάζειν. Νυν σου λαμβάνει την δοκιμήν ο Κύριος της προς αυτόν αγάπης. Νυν πάρεστί σοι καιρός διά της υπομονής την μερίδα των μαρτύρων λαβείν».

Σε πολλά σημεία των παραμυθητικών
επιστολών διατυπώνει αυτές τις σκέψεις, επιλέγουμε όμως την πιο περιεκτική· «Αι θλίψεις αύται ουκ αργώς τοις
δούλοις του Θεού παρά του επισκοπούντος ημάς Κυρίου γίνονται, αλλ’ επί δοκιμασία της αληθινής προς τον κτίσαντα ημάς Θεόν αγάπης. Ως γαρ τους αθλητάς οι των αγώνων κάματοι τοις στεφάνοις προσάγουσιν, ούτω και τους Χριστιανούς η εν τοις πειρασμοίς δοκιμασία προς την τελείωσιν άγει, εάν μετά της πρεπούσης υπομονής εν ευχαριστία πάση τα οικονομούμενα παρά του Κυρίου καταδεξώμεθα. Αγαθότητι Δεσπότου διοικείται τα πάντα. Ουδέν των συμβαινόντων ημίν ως λυπηρόν υποδέχεσθαι χρη, καν προς το παρόν άπτηται της ασθενείας ημών. Ει γαρ και τους λόγους
αγνοούμεν, καθ’ ούς έκαστον των γινομένων ως καλόν παρά του Δεσπότου ημίν επάγεται· αλλ’ εκείνο πεπείσθαι οφείλομεν ότι πάντως
συμφέρει το γινόμενον ή ημίν διά τον της υπομονής μισθόν, ή τη παραληφθείση ψυχή ίνα μη επί πλέον τη ζωή ταύτη επιβραδύνασα της εμπολιτευομένης τω βίω κακίας αναπλησθή. Ει μεν γαρ εν τη ζωή ταύτη η των Χριστιανών ελπίς περιώριστο, εικότως χαλεπόν αν ενομίσθη το θάττον διαζευχθήναι του σώματος· ει δε αρχή του αληθινού βίου τοις κατά Θεόν ζώσιν
εστι το των δεσμών τούτων των σωματικών την ψυχήν εκλυθήναι, τί λυπούμεθα, “ως οι μη έχοντες ελπίδα”»;

Η πιο δυσπαράδεκτη βέβαια απάντηση βρίσκεται στους προώρους θανάτους των παιδιών, των νέων ανθρώπων, που φεύγουν πριν από την ώρα τους, και προκαλούν ιδιαίτερα στις μητέρες πολύ μεγαλύτερο πόνο από τον πόνο του τοκετού. Πώς λοιπόν να αφήσει το κλάμμα και να ευχαριστήσει το Θεό; «Πώς καταλιπούσα τους θρήνους, ευχαριστίας φωνάς
αναλάβει;». Εν
πρώτοις πρέπει να αναλογιζόμαστε ότι για
το παιδί κοντινότερος συγγενής και από τον πατέρα και από την μητέρα είναι ο Θεός, και πιό συνετός προστάτης και κηδεμών και
οικονόμος της ζωής του. Είναι
παράλογο να μην επιτρέπουμε στο Θεό να φροντίζει αυτός με τη σύνεση και τη σοφία του τα δικά του παιδιά και να αγανακτούμε σαν να στερούμαστε αποκλειστικά
δικά μας πρόσωπα. Χρησιμοποιείται και εδώ, κατάλληλα προσαρμοσμένο, το

παραμυθητικό επιχείρημα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, σύμφωνα με το οποίο ιδιοκτήτης όλων των επί γης πραγμάτων
και των ανθρώπων είναι ο Θεός· στους ανθρώπους δίνονται όλα από το Θεό ως δάνειο για να επιστρέψουν πάλι
σ' αυτόν.
Το διετύπωσε αυτό σαφέστατα η Αγία Γραφή λέγοντας «Του Κυρίου η γη και το πλήρωμα αυτής, η οικουμένη
και πάντες οι κατοικούντες εν αυτή».

Στους ανθρώπους φαίνεται ακατάληπτος και δυσερμήνευτος ο λόγος για τον
οποίο ο Θεός
«άνισα τίθησιν
ημίν του βίου τα πέρατα», δεν δίνει σε όλους τον ίδιο
χρόνο ζωής, αλλά άλλοι φεύγουν ενωρίς και άλλοι αφήνονται περισσότερο
χρόνο για να ταλαιπωρούνται στον οδυνηρό αυτό βίο. Μπορούμε και εδώ να
εντοπίσουμε χρήση του αρχαιοελληνικού παραμυθητικού παραδείγματος ότι ο ανθρώπινος βίος είναι δυστυχής, είναι
γεμάτος από δεινά, και επομένως ο θάνατος σώζει από τις συμφορές της ζωής.
Στον πατέρα του φοιτητού γράφει, ότι το ότι έφυγε πρόωρα, πριν χορτάσει τη ζωή
και αναδειχθεί κοινωνικά και κάνει παιδιά και οικογένεια, αυτά δεν πρέπει να
αυξάνουν το πένθος, αλλά αντίθετα συντελούν πιο πολύ στην παρηγορία. Πρέπει να
ευχαριστούμε τον Θεό που δεν άφησε ορφανά παιδιά, γυναίκα χήρα που θα
παραδινόταν σε μακροχρόνια θλίψη ή που θα συζούσε στη συνέχεια με άλλον άνδρα
και θα παραμελούσε τα παιδιά από τον προηγούμενο γάμο. Το γεγονός έπειτα ότι δεν
έζησε ο νέος πολλά χρόνια, αυτό πρέπει να το
θεωρούμε ότι είναι το μεγαλύτερο από τα αγαθά. Φαίνεται παράξενη αυτή η θέση,
σήμερα μάλιστα που κυριαρχεί η αντίληψη για την μακροζωία ότι είναι πολύ
μεγάλο αγαθό και όλοι ευχόμαστε «χρόνια πολλά» και διαπιστώνουμε ότι το
μεγαλύτερο αγαθό είναι η υγεία, «πάνω από όλα η υγεία», γιατί η ασθένεια οδηγεί
στον θάνατο. Ο Μ. Βασίλειος εκφράζοντας την χριστιανική αντίληψη για την
παρούσα ζωή, πως αυτή αποκτά νόημα και
αξία, όταν χρησιμοποιείται για την σωτηρία και την αγιότητα, ενώ αντίθετα
είναι επιζήμια, όταν είναι γεμάτη από κακίες και πάθη, λέγει αποφθεγματικά,
λαμβάνοντας υπ' όψιν την ροπή των ανθρώπων στην αμαρτία, ότι όσο πιο πολύ ζει
κανείς τόσο πιο πολλές αμαρτίες διαπράττει· «η γαρ επί πλείον ενταύθα διατριβή πλειόνων κακών
εστιν αφορμή».
Ο νέος που έφυγε ευεργετήθηκε, γιατί δεν έκανε κακό στη ζωή του, δεν έμπλεξε σε
δολοπλοκίες και σε συμμαχίες με πονηρούς ανθρώπους ούτε αναμίχθηκε στις κακίες
της αγοράς, δεν είπε ψέμματα, δεν φάνηκε αγνώμων, φιλήδονος, σαρκολάτρης, δεν
σπιλώθηκε γενικώς από τις κηλίδες της αμαρτίας, αλλά έφυγε καθαρός με πολύ
καλές προοπτικές. Δεν τον έκρυψε η γη, αλλά τον υποδέχθηκε ο ουρανός· «Ου γη

κατέκρυψε τον αγαπητόν, αλλ’ ουρανός υπεδέξατο». Η φράση αυτή πέρασε και στον ύμνο που ψάλλει η
Εκκλησία προς τους αγίους μάρτυρες. «Πανεύφημοι μάρτυρες υμάς ουχ η γη κατέκρυψεν αλλ’
ουρανός υπεδέξατο». Δεν παραλείπει ο Μ. Βασίλειος στις περιπτώσεις θανάτου τέ-κνων να
επικαλεσθεί το παράδειγμα του πολύαθλου
Ιώβ, που είδε την ίδια στιγμή να πεθαίνουν τα δέκα του παιδιά από την πτώση
της στέγης του σπιτιού και όμως ο μεγάλος εκείνος αθλητής της υπομονής δεν γόγγυσε, δεν δυσανασχέτησε, αλλά
μέσα στην υπερβολική εκείνη συμφορά, είπε τα περίφημα εκείνα λόγια που
αποτελούν καλό μάθημα για όλους· «Ο Κύριος έδωκεν, ο Κύριος αφείλετο· ως τω Κυρίω έδοξεν ούτω και εγένετο.
Είη το όνομα Κυρίου ευλογημένον εις τους αιώνας». Αναφέρει επίσης το παράδειγμα της μητέρας των επτά
Μακκαβαίων παίδων, η οποία
βλέποντάς τους να οδηγούνται στο μαρτύριο, ούτε στέναξε, ούτε έχυσε αγενές δάκρυο, αλλά τους προέπεμψε με
ευχαριστίες προς το Θεό.

Δεν αποστερούνται οι γονείς τα παιδιά τους, όταν πεθαίνουν· τα επιστρέφουν
σε κείνον που τους τα έδωσε. Δεν καταστρέφεται, δεν αφανίζεται η ζωή τους αλλά
μεταβάλλεται προς το καλύτερο. Λίγος είναι ο χρόνος της αναμονής και του χωρισμού· το ίδιο κατάλυμα μας περιμένει· εκεί
θα συναντηθούμε· έστω και αν ο ένας φεύγει νωρίτερα και ο άλλος αργότερα.
Αρκεί εμείς που μένουμε να μιμηθούμε την αγνότητα και καθαρότητα των νέων που φεύγουν, για να αξιωθούμε και εμείς την ίδια ανάπαυση.

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι και η
επιχειρηματολογία στις περιπτώσεις του θανάτου ενός από τους συζύγους. Στον
άνδρα που έχασε την γυναίκα του γράφει εν πρώτοις ότι λυπήθηκε πολύ, όταν
σκέφθηκε ότι η κοινότης των ευσεβών έχασε ένα ηγετικό μέλος της, αλλά και διότι
αντιλαμβάνεται ότι ένα σπίτι προηγουμένως χαρούμενο, ξαφνικά μετέπεσε σε
κατήφεια και σε θλίψη, και μία συζυγία αρμονική διαλύθηκε πιο γρήγορα από
όνειρο. Έμοιαζαν και ταίριαζαν τόσο πολύ, ώστε στον ένα καθρεπτιζόταν η αρετή
του άλλου. Γι’ αυτό και ο επιζών πρέπει μέσα στον πόνο να κρατήσει ψηλά την αξιοπρέπεια και μεγαλοψυχία του και να
μη δυσανασχετεί, γιατί τώρα στερείται το αγαπημένο του πρόσωπο, αλλά να
ευγνωμονεί τον Θεό, γιατί του εδώρησε από την αρχή μία τόσο προικισμένη σύζυγο.
Γιατί ο μεν θάνατος είναι κοινός στους ανθρώπους, το να συμβιώσει όμως κανείς
με αγαθή γυναίκα είναι προνόμιο λίγων ανθρώπων που μακαρίζονται από το Θεό.
Άλλωστε και το ότι υποφέρει και λυπάται για το χωρισμό είναι και αυτό δείγμα

της μεγάλης αυτής δωρεάς του Θεού, αφού υπάρχουν πολλοί που ανακουφίζονται, όταν πεθαίνει ο σύζυγος ή η σύζυγος σε περιπτώσεις αταίριαστων γάμων. Ο ίδιος ο γάμος άλλωστε δόθηκε από το Θεό
ως μία παρηγοριά για τον θάνατο· «επεί και ο γάμος αυτός του αποθνήσκειν εστι παραμυθία». Επειδή δηλαδή λόγω της αμαρτίας εισήχθη ο
θάνατος, και δεν ήταν πλέον δυνατόν να παραμένει ο άνθρωπος εν τη ζωή, ο Θεός ως δημιουργός επενόησε την διά του γάμου διαδοχή των γενεών, ώστε να εξασφαλίζεται η διάρκεια της ζωής. Δεν πρέπει να στεναχωρούμεθα, όταν φεύγει γρήγορα ένα μέλος της συζυγίας, όχι μόνο γιατί έτσι γλυτώνει από πολλές κακίες και αμαρτίες, αλλά και γιατί έφυγε σε νεαρή ηλικία, ως άνθος που ακόμη ήταν ευώδες και ποθητό. Πορεύθηκε πιο γρήγορα σε δρόμο που και εμείς θα βαδίσουμε και αυτό δεν είναι άξιο οδυρμών, γιατί μπορεί
εμείς που μένουμε να είμαστε σε χειρότερη θέση, αν με το να ζήσουμε περισσότερο περιπέσουμε σε περισσότερες αμαρτίες και τιμωρηθούμε ως εκ τούτου περισσότερο.

Στην σύζυγο του Βρίσωνος γράφει
ότι η ευαίσθητη φύση της είναι εύλογο να την κάνει να πονά, να υποφέρει, και να αισθάνεται σαν διχοτομημένη με τον
χωρισμό του συζύγου, αφού κατά την διδασκαλία του Κυρίου, άνδρας και γυναίκα δεν είναι πλέον δύο, αλλά ένα σώμα,
από το οποίο με τον
θάνατο αποκόπτεται το μισό. Επαναλαμβάνει και εδώ το επιχείρημα ότι πρέπει να ευχαριστεί το Θεό, γιατί αξιώθηκε να ζήσει με τέτοιο άνδρα, την απουσία του οποίου αισθάνονται όλοι, ο ίδιος ο βασιλεύς, οι ανώτεροί του, οι στρατιώτες. Έφυγε αυτός ο γενναίος άνδρας από τη ζωή αήττητος, πριν τον νικήσει κάποια ασθένεια ή τον μαράνει ο χρόνος, αλλά πάνω στην ακμή της ηλικίας του και μέσα στη δόξα των πολεμικών κατορθωμάτων. Η θύμηση των αρετών του είναι αρκετή παρηγοριά του πόνου, όπως επίσης και τα παιδιά που άφησε σαν έμψυχες εικόνες για να αναπληρώνουν την απουσία του. Η ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών αποσπά το νου από τα λυπηρά, και
η μέριμνα του πώς θα περάσει κανείς τον υπόλοιπο χρόνο χριστιανοπρεπώς αποτελούν καλή ασχολία των λογισμών. Έτσι η χηρεύσασα θα γίνει και καλό παράδειγμα για τις άλλες συνομήλικες χήρες γυναίκες για τον κατ’ αρετήν βίο.

Προς την σύζυγο του Αρινθαίου
γράφει μεταξύ άλλων ότι λυπήθηκε ιδιαιτέρως αναλογιζόμενος την τιμή που έτρεφε προς τον ίδιο αλλά και την παντοειδή προς την Εκκλησία προστασία στους αγώνες εναντίον των αιρετικών. Ο χρόνος βέβαια
είναι ικανός να απαλύνει τον πόνο και να δώσει διέξοδο στους λογισμούς.
Είναι πάντως χρήσιμη ιδιαίτερα σ’ αυτές τις περιπτώσεις η διδασκαλία της Αγίας Γραφής. Το ότι στερήθηκε τον άνδρα της είναι κοινή τύχη με άλλες ομοιοπαθείς γυναίκες, εις το ότι όμως είχε τέτοιο άνδρα καμμία άλλη γυναίκα δεν μπορεί εξ

ίσου να σεμνύνεται. Δεν πρέπει λοιπόν να αγανακτεί για την στέρησή του, αλλά
να ευγνωμονεί τον Θεόν, γιατί έζησε όσο επέτρεψε ο Θεός από την αρχή μαζί του.
Ήταν πράγματι υπόδειγμα ανθρώπου· όλων τα μάτια εστρέφοντο προς αυτόν, και ό-
λοι
διηγούντο τα κατορθώματά του στους πολέμους, που έμοιαζαν με απίστευτους
μύθους. Δεν μπορούσαν να πιστέψουν ότι πέθανε ο Αρινθαίος. Έφυγε πάντως με
υπερηφάνεια και δόξα, χωρίς να καμφθεί από τα γηρατειά ή από κάτι άλλο. Μέγας
στην παρούσα ζωή, μέγας και στην μέλλουσα. Δεν τον εζημίωσαν σε τίποτε τα
κοσμικά αξιώματα, αφού προς το τέλος της ζωής του καθάρισε την ψυχή του από
κάθε κηλίδα με το Αγιο Βάπτισμα. Αυτό
που χρειάζεται τώρα η πενθούσα σύζυγος είναι να μετατοπίσει τις φροντίδες και
τα ενδιαφέροντά της από τα παρόντα στα μέλλοντα και να αξιωθεί με αγαθά έργα να
καταλάβει και αυτή τον ίδιο τόπο της αναπαύσεως. Πρέπει να αντιμετωπίσει με
εγκαρτέρηση το θάνατο για να στηρίξει την γερόντισσα μητέρα και τη νεαρή κόρη,
στις οποίες απέμεινε η μόνη παρηγοριά. Να γίνει υπόδειγμα ανδρείας και στις
άλλες γυναίκες και να μετρήσει κατά τέτοιο τρόπο τον πόνο, ώστε ούτε να τον
διώξει παντελώς από την καρδιά της, ούτε να αφήσει την λύπη να την καταπιεί.
Και κοντά σε όλα αυτά να υπολογίζει στον μισθό
της υπομονής, τον οποίο υποσχέθηκε ο Χριστός ως ανταπόδοση των πράξεών μας.

5. Τα σημαντικώτερα παραμυθητικά επιχειρήματα

[Σημ.:
Παράθεση κειμένων του Μεγάλου Βασιλείου και σχετικές παραπομπές θα βρει ο
αναγνώστης στο βιβλίο απ’ όπου και το παρών απόσπασμα]

α. Ο άνθρωπος γεννιέται θνητός. Δεν εξαιρείται κανείς

β. Και η κτίσις
θνητή: Ο ουρανός, η γη, τα άστρα

γ. Ούτε αναλγησία και
απάθεια, ούτε όμως υπερβολική λύπη. Μετρημένος πόνος, μετριοπάθεια

δ. Η πρόνοια του Θεού
και στον θάνατο· ούτε τύχη, ούτε πεπρωμένο, ούτε κακός Θεός

ε. Τα όρια της ζωής τα ορίζει
ο Θεός με σοφία. Οι άνθρωποι αδυνατούμε να καταλάβουμε

στ. Η συμβίωση
δημιουργεί οικειότητα. Να ευχαριστούμε το Θεό για όσο διάστημα μας εχάρισε αγαπητά πρόσωπα

ζ. Ο θάνατος νέων
ανθρώπων ευεργεσία και γι' αυτούς που φεύγουν και γι' αυτούς που μένουν

η. Ο θάνατος δεν είναι
τέλος, αλλά αρχή της αληθινής ζωής. Θα συναντηθούμε
όλοι εκεί

θ. Παράδειγμα ο Ιώβ και
η μητέρα των Μακκαβαίων

ι. Με ανδρεία τον πόνο, για το καλό των
συγγενών μας και των άλλων

ια. Φυλακή το φθαρτό
σώμα. Είναι καλύτερα χωρίς αυτό

ιβ. Με την προσευχή ο Θεός στέλνει παρηγοριά και
ανακούφιση

Επίλογος

Τελειώνοντας επιθυμώ να τονίσω ότι
και στον χώρο αυτό της συγγραφής των παραμυθητικών επιστολών κατόρθωσαν οι Καππαδόκες Πατέρες να αξιοποιήσουν τα αγαθά της αρχαιοελληνικής παιδείας και να την συνεχίσουν, πλουτισμένη και μεταμορφωμένη μέσα στο φως του Ευαγγελίου, ως ελληνοχριστιανική παιδεία. Τα παραμυθητικά επιχειρήματα της αρχαίας ελληνικής ποιήσεως και φιλοσοφίας, όσα δεν σχετίζονται με την πλάνη της ειδωλολατρείας και τις αδυναμίες του αυτόνομου φιλοσοφικού στοχασμού, παραλαμβάνονται και χρησιμοποιούνται, ενώ διατυπώνονται πολλά νέα ισχυρότατα επιχειρήματα από την διδασκαλία του Χριστού, των Αποστόλων και των Αγίων. Σφραγίζονται μάλιστα από προσωπικά βιώματα και εμπειρίες των Μεγάλων Καππαδοκών Αγίων, που εδοκίμασαν οι ίδιοι σε περιπτώσεις συγγενικών και φιλικών
τους προσώπων τον πόνο και την δοκιμασία του θανάτου. Ο Μ. Βασίλειος εδοκίμασε ο ίδιος την πικρή γεύση του θανάτου του πατρός του εν πρώτοις· σε πολύ νεαρή ηλικία κατόπιν του χαριτωμένου αδελφού του Ναυκρατίου, τον οποίο ακολούθησε

και
ο θάνατος της μητέρας του για τον οποίο γράφει προς τον Ευσέβιο, επίσκοπο Σαμοσάτων· «Και
τώρα αυτήν που είχα μοναδική παρηγοριά στη ζωή μου, την μητέρα, την στερήθηκα λόγω των αμαρτιών μου. Και μη με κοροϊδεύεις, γιατί σε τέτοια ηλικία θρηνώ για την ορφάνια· να με συγχωρήσεις, γιατί δεν μπορώ να αντέξω τον χωρισμό εκείνης, της οποίας τίποτε αντάξιο δεν βλέπω ανάμεσα σ' αυτούς που έμειναν». Εφήρμοσε ο ίδιος όσα εδίδαξε περί του ότι η αναλγησία
και η απάθεια είναι αφύσικη και αντιανθρώπινη, ενώ η μετριοπάθεια φυσική και δικαιολογημένη. Ύψωσε συγχρόνως την εσχατολογική
προσδοκία και την ελπίδα της συναντήσεως των αγαπημένων προσώπων σε αποτελεσματικό φάρμακο του πόνου για τους Χριστιανούς που πιστεύουν και ελπίζουν σε σχέση με τους λοιπούς «τους μη έχοντας ελπίδα».

(Απόσπασμα από το βιβλίο του π. Θεοδώρου Ζήση, «Ηθικά Κεφάλαια»)